

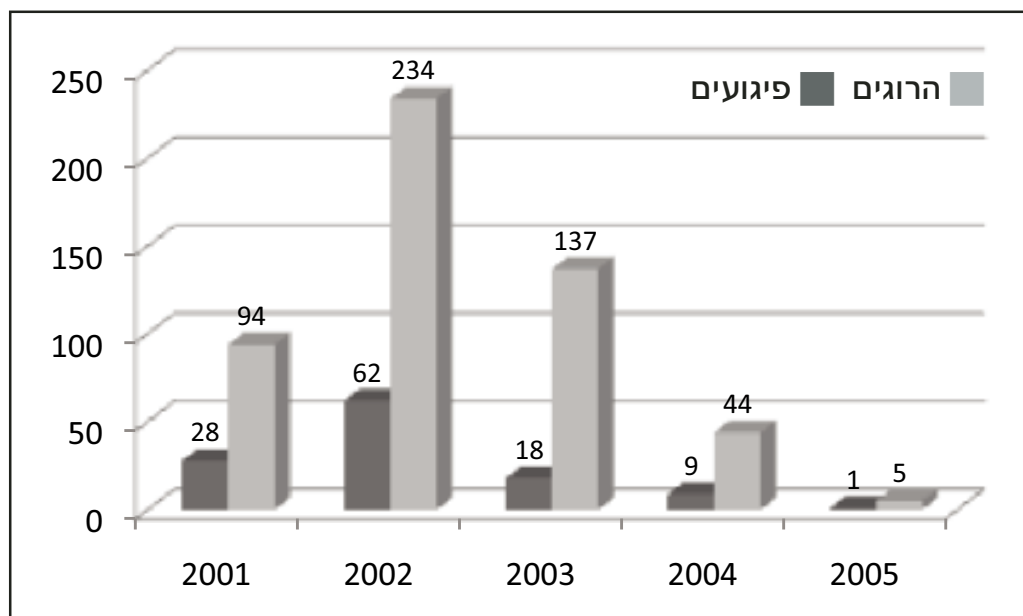
הבסת טרור המתאבדים ביהודה ושומרון 2005-2002

גבי סיבוני

מבוא

מאמצע שנת 2005 חדל טרור המתאבדים שמקורו ביהודה ושומרון מלהיות גורם משמעותי במאבק של צה"ל בטרור הפלסטיני. זה היה סופו של תהליך ארוך ותובעני שהחל עם החלטת ממשלת ישראל להורות לצה"ל לפעול בערים הפלסטיניות במבצע "חומת מגן". קשה לקבוע מתי הסתיים התהליך הזה, אולם אפשר לזהות כי סמוך לאמצע שנת 2005 ירדו פיגועי טרור המתאבדים לרמה הנמוכה ביותר, ומאז נמשכת מגמה כללית זו.

תרשים 1: היקף פיגועי הטרור נגד מדינת ישראל מאזור יהודה ושומרון 2001 עד אמצע 2005¹

ד"ר גבי סיבוני הוא ראש פרויקט צבא ואסטרטגיה וחוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי.

תופעת פיגועי ההתאבדות נחקרה ונלמדה לרוב בעבודות ובמאמרים.² מחקרים אלה עסקו בעיקר בתופעת ההתאבדות ככלי נשק בידי ארגוני הטרור, אולם אף שעברו כבר קרוב לעשר שנים מפרוץ אירועי הלחימה³ עם הפלסטינים, לא נחקרו לעומק מאפייני הלחימה של צה"ל וכוחות הביטחון מול הטרור בכלל ומול טרור המתאבדים בפרט, שהיה הקטלני מכל צורות הטרור.⁴

מטרתי במאמר זה היא לנסות להבין מה היו מרכיבי הפעולה העיקריים שהובילו להישג האמור. המאמר מתמקד בלחימה בטרור באזור יהודה ושומרון, ואינו עוסק בטרור מרצועת עזה, שהתפתח וקיבל צורות שונות במשך השנים. מחקר על הלחימה מול טרור זה מחייב מאמר נפרד.

מאמר זה בא לספק תמונה היסטורית של תהליכי סיכול טרור המתאבדים, ובו כמה חלקים. בחלקו הראשון נבחנות ההנחיות המדיניות של ממשלת ישראל לצה"ל משנת 2000, עם פרוץ הלחימה, עד החלטת הממשלה שהובילה את צה"ל ל"חומת מגן". הנחיות מדיניות אלה היו הבסיס לפעולתו המבצעית של צה"ל באזור יהודה ושומרון. בחלק השני של המאמר נבחנים מימוש ההנחיות בפועל והתפתחות המענה הצבאי והביטחוני לטרור המתאבדים. בחלק זה של המאמר מנותחים תהליכי גיבוש האסטרטגיה הצבאית ללחימה בטרור באזור יהודה ושומרון כמו שזו התפתחה בשנים ההן; מנותח המונח "הכרעה צבאית" בקשר לסוג הלחימה הזו; וכן נבחנים עקרונות הלחימה בטרור שהתפתחו ויושמו בפועל באזור יהודה ושומרון בשנים ההן. החלק האחרון של המאמר עוסק בנייתו של המרכיב הערכי בלחימה. ללחימה בטרור המתאבדים היה פוטנציאל רב לפגוע פגיעה קשה בערכי הלחימה של צה"ל. בפועל, צה"ל ושירות הביטחון הכללי הצליחו להביס את טרור המתאבדים, וצה"ל הצליח לשמר את היסודות הערכיים העמוקים שלו. בחלק האחרון במאמר נבחן המרכיב הזה בלחימה.

ההנחיה המדינית לצה"ל

ההנחיה המדינית ניתנה לצה"ל לראשונה באוקטובר 2000, ועודכנה במארכ 2001. החלטת הממשלה הנוגעת ליציאה למבצע "חומת מגן" במארכ 2002 יכולה להתפרש גם היא כסוג של הנחיה מדינית ממוקדת. הנחיית הממשלה מאוקטובר 2000 כללה את הסעיפים האלה:

1. מתן ביטחון ותחושת ביטחון לתושבי מדינת ישראל
2. צמצום היקף האלימות ועצמתה⁵
3. מניעת הישגים לצד השני בעקבות הפעלת אלימות
4. מניעת בינאום הסכסוך
5. יישום מדורג ומידתי של הפרדה ביטחונית
6. מניעת הידרדרות אזורית

7. חידוש המשא ומתן והגעה להסכם.

עם תחילת הלחימה החל צה"ל לפעול בהתאם לתכניות האופרטיביות שהתגבשו לקראת ההבנה ששנת 2000 עלולה לסמן את הפריצה של מעשי איבה עם הפלסטינים, אולם בשנים ההן התקשתה ממשלת ישראל להגדיר בבהירות מיהו האויב בלחימה. האם העימות הוא מול אוסף ארגוני טרור או שמא מדינת ישראל ניצבת מול מערכה פלסטינית מאורגנת. כך גם התקשתה הממשלה להגדיר את תפקידו של יושב ראש הרשות הפלסטינית, יאסר ערפאת, בניהול הלחימה. דומה היה שערפאת נהנה מכל העולמות: הן כגורם ממתן בעיני חברי הקהילה הבינלאומית והן כגורם המוביל את העימות כמו שמיצב את עצמו כלפי פנים. בעקבות קשיים אלו הגביל צה"ל את פעולתו במרחב, ואף לא מיצה את הפוטנציאל ואת היכולת לפעול בשטחי A, שהוענקו לו בנספח הביטחוני של ההסכם אוסלו. כך נדרשה מדינת ישראל לפיגועים נוספים לפני שהחליטה לפעול.

מיד לאחר הפיגוע במלון פארק בנתניה קיבלה ממשלת ישראל החלטה שהורתה על פעולה צבאית נרחבת נגד הטרור הפלסטיני. החלטת הממשלה גם הסירה באחת את המגבלות על פעולת צה"ל בכל השטח וקבעה כי ערפאת אויב. להלן פירוט להנחיה המדינית ל"חומת מגן" כפי שנרשמה בנוסח החלטת הממשלה בלילה שבין 28 ל-29 במארס 2002:

1. הממשלה התכנסה הלילה לישיבה מיוחדת על רקע ההסלמה וההחמרה בטרור הפלסטיני.
2. הממשלה אישרה עקרונות לתכנית פעולה מבצעית נרחבת נגד הטרור הפלסטיני.
3. ישראל תפעל להכריע את תשתית הטרור הפלסטיני על כל חלקיה ומרכיביה, ולשם כך תקיים פעילות נרחבת עד השגת המטרה.
4. ערפאת, שהקים את קואליציית הטרור נגד ישראל, הוא אויב, ובשלב זה יבודד.
5. הממשלה אישרה גיוס מילואים כנובע מהצורך המבצעי כדי לאפשר לצה"ל פעילות רציפה ולאורך זמן במוקדי הטרור.

למעשה, החלטה זו נתנה את האות לתחילת הלחימה האפקטיבית ובניית היכולת המבצעית המתאימה ללחימה מסוג זה. עיקרי התהליכים נגעו להתחלת פעולה בערים הפלסטיניות ובמחנות הפליטים, לבנייה של יכולות מבצעיות ויכולות מודיעיניות, ולבסוף בפיתוח של דפוס פעולה פיקודי שריכז את עיקר משאבי המערכת הביטחונית בצורה ממוקדת להישג הנדרש.

כעבור שנה ושלושה חדשים ממבצע "חומת מגן" (יוני 2003) הוכרזה הפסקת אש עם הפלסטינים (הודנה). זו הסתיימה לאחר פחות מחודשיים בעקבות פיגועים קשים. עם סיומה של הפסקת האש נמשכה הלחימה, וארגוני הטרור התאמצו לבצע

פיגועים בתמיכת חזבאללה, שהעמיק את אחיזתו בקרב תשתיות הטרור באזור יהודה ושומרון והיה לגורם המדרבן החשוב ביותר בהוצאה של פיגועים על ידי העברה של כסף וידע טכני וחיבור בין ארגונים וחוליות מפגעים.

התפתחות המענה המבצעי

כאמור, מאמצעיתיה של שנת 2002 ועם הכניסה לערים ולמחנות הפליטים החל להתפתח דפוס פעולה שאפשר לכוחות פיקוד המרכז ומפקדת צה"ל ביהודה ושומרון לקיים ספיקה גבוהה של מבצעי סיכול ומבצעי מודיעין בכל המרחב, תוך כדי הכוונה מודיעינית של שירות הביטחון הכללי. פעולות אלה החלו לתת את אותותיהן כשקטן היקף פיגועי ההתאבדות. בו בזמן ומתוך הבנה שיש לספק הקשר רחב לפעילות המבצעית הענפה, הוחל בשלהי שנת 2003 בתהליך חשיבה מקביל. תהליך זה, שהונע באוגדת אזור יהודה ושומרון ונתמך על ידי פיקוד המרכז, נגע בכמה מרכיבים, ובהם המרכיב האסטרטגי הכולל, תוך כדי ניסיון לגבש ולהציע אסטרטגיה צבאית כוללת לפעילות המבצעית, אגב הניסיון לבחון מה משמעותה של הכרעה בעימות עם הפלסטינים; ולבסוף – כפועל יוצא מכך – לגבש תפיסה מבצעית שלמה שהיה אפשר לגזור ממנה עקרונות לחימה.⁶ תהליך זה, שהבשיל בשנת 2004, הביא למיקוד הפעילות המבצעית ואפשר להעמיק את ההישג.

האסטרטגיה הצבאית

בתהליך החשיבה שהתקיים בצה"ל נבחנו ונותחו כמה אסטרטגיות צבאיות. בתהליך מקדים נבחנו כמה אסטרטגיות חלופיות אפשריות:

1. **אסטרטגיה של התשה**⁷ – אסטרטגיה המבקשת להתיש את הצד שמנגד. זו אסטרטגיה המבקשת להכריע את גורמי הטרור על ידי התשה ושחיקה של היכולת והרצון להפעיל טרור. השימוש במונחים ובפעולה כדי "להמחיש את מחיר ההפסד", כדי "לנצח בנקודות" או כדי "לצרוב את התודעה והאתוס הפלסטיני" הם תולדה של אסטרטגיה זו.
2. **אסטרטגיה של הכרעה**⁸ – אסטרטגיה המבקשת להכריע את הצד הפלסטיני על ידי פעולה כוחנית ולגרום לו לקבל את עמדת ישראל ולשתק את יכולתו לפעול. השימוש במונח "הכרעה" נמצא בעייתי, ולכן נותח; כדי ליצור לו את ההקשר המתאים לחימה.
3. **אסטרטגיה של מצב ביטחוני סביר** – זוהי אסטרטגיה המבקשת לנהל את הסכסוך (להבדיל מהרצון להתיש או להכריע). אסטרטגיה זו מבקשת ליצור "מצב סביר"⁹ כדי לספק מצע נוח למדינאות להשיג את יעדיה (אם אלה מזוהים, ומתקיימים).

כחלק מתהליך הבחינה נותח המונח "הכרעה" בלחימה מול הטרור באזור יהודה ושומרון כדי לנסות להבין אם פעולתם של צה"ל וכוחות הביטחון תוכל להכריע את הטרור הפלסטיני בהתאם להגדרה הצבאית הקלאסית. תהליך זה העלה את התובנות האלה: בקשר לרמת הפעולה של הכוחות המבצעיים בשטח (הרמה הטקטית) למונח הקלאסי "הכרעה צבאית" יש תוקף רב. כאן אנו עוסקים בממד ההתנגשות הפיזית בין כוחות צה"ל לגורמי הטרור. המשימות מתוחמות בזמן ובמרחב, וזיהוי תוצאות הביצוע – מידי. רמת הפעולה הכוללת של מפקדת כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון אופיינה כרמת ביניים מערכתית המקשרת בין זו הטקטית לזו האסטרטגית הצבאית הכוללת של צה"ל. החלת המונח "הכרעה טקטית" למרחב הזה בעייתית. כך התבהרה התובנה שלא תמיד על היעד המערכתי לבקש הכרעה ולא תמיד השגתו של יעד זה כרוכה בהכרעה טקטית של יכולות האויב. כך הוחלט להתמקד בהשגה של מצב ביטחוני סביר ובהתאם לזמן כיעד מרכזי של הלחימה. לבסוף נותח ההקשר האסטרטגי-צבאי של הלחימה. כן זוהה שבהקשר האסטרטגי אין כל יכולת להשתמש במונח "הכרעה". תימוכין לגישה זו היה אפשר למצוא בספרו של ישראל טל **ביטחון לאומי**. שם נכתב:

מדינה המאמצת אסטרטגיה מוחלטת, החותרת להשגת מטרות מלחמה יומרניות, ללא התייחסות למציאות של גבולות הכוח, נוחלת בסופו של דבר מפלה ומשלמת על כך מחיר גבוה. האסטרטגיה של הפשרה נגזרת ממטרות לאומיות מתונות ואיננה מגדירה יעד סופי קשיח.¹⁰

לפי ניתוח זה גובשו המסקנות האלה: (א) יש לסלק את המונחים "הכרעה אסטרטגית" ו"הכרעה מערכתית" מהטרמינולוגיה של העימות; (ב) יש להמשיך להשתמש במונח "הכרעה טקטית" ולתבוע הכרעה מכוחות צה"ל בכל מפגש עם האויב; (ג) לבסוף, מתוך ההבנה שהיעד האסטרטגי והמערכתי המיטבי אינו הכרעה כי אם יצירה של מצב ביטחוני סביר לאורך זמן, הוחלט לאמץ את האסטרטגיה המבקשת לספק מצב ביטחוני סביר למדינת ישראל.

בשל הצורך בפעילות ממוקדת הוגדרו שלוש מטרות מבצעיות עיקריות שנדרשו להיות תואמות לסביבת הפעולה המבצעית: אלה הוגדרו כדלהלן: הראשונה – נטרול יכולת ביצוע טרור אפקטיבי¹¹ לעבר אוכלוסייה ישראלית ובעורף ישראל; השנייה – ניתוק הקשר שבין ההנהגה ומנגנוני הרשות הפלסטינית לפעילות הטרור בתוך אזור יהודה ושומרון ובעורף ישראל וכך לשפר את היכולת ליצור מציאות אסטרטגית נוחה יותר לשיח מול הרשות הפלסטינית בעתיד; והשלישית – יצירת בידול מרבי בין האוכלוסייה הפלסטינית לטרור. מכאן נגזרה התפיסה המבצעית ונוסחו והוטמעו עקרונות הלחימה.

גיבוש תפיסה מבצעית כוללת

בתהליך הגיבוש של תפיסה מבצעית כוללת נבחנו שתי גישות פעולה עיקריות: מצד אחד נבחנה גישת הפעולה מנגד, שהתבססה על יכולות טכנולוגיות אשר אפשרו פגיעה מרחוק בגורמי טרור לפי מודיעין מדויק. גישה זו התבססה בעיקר על יכולות הפעלה של אש אווירית מדויקת. בתהליך הבחינה של התפיסה המבצעית הוחלט לבחון באיזו מידה גישה זו משרתת את האסטרטגיה הכוללת ואם גישת לחימה זו יעילה מגישות אחרות. מצד אחר נבחנה גישת המגע הישיר, שנגעה ליכולת של כוחות צה"ל לפעול קרקעית בכל המרחב תוך כדי ביצוע פעולות סיכול במגע ישיר עם גורמי הטרור.¹²

בסופו של התהליך הוחלט למקד את הפעולה המבצעית של כוחות צה"ל ביהודה ושומרון בחתירה למגע ישיר עם גורמי הטרור ולהמעיט ככל הניתן בשימוש באש מנגד לצורכי סיכול. זו נתפסה כגישת פעולה לה פוטנציאל ההרתעה הגדול ביותר על גורמי הטרור מבין החלופות האחרות. אלה מצאו את עצמם במקרים רבים רדופים וטרודים בשרידותם האישית. מלבד זה, אפשרה גישה זו קטלניות ופגיעה בסביבה נמוכות יותר, וכך הושג יעד הבידול בין אוכלוסייה לטרור בפעילות הסיכול המבצעי, והדבר הגדיל את האפקטיביות המבצעית הכוללת. מלבד זה, זוהו הצורך להעמיק את הסינרגיה הכוללת בין כל היכולות של צה"ל. לקח זה נלמד מהלחימה ומשהיית צה"ל בלבנון לפני הנסיגה של שנת 2000. שם היה אפשר לראות כיצד צה"ל אינו מממש את מלוא היכולות, ולכן הושארה הלחימה בפועל בידי הכוחות הטקטיים בלבד.¹³ כך פעלו מפקדי צה"ל לוודא כי ימומש כל סל היכולות והעליונות היבשתית בשילוב העליונות באוויר, במודיעין ובמידע. לצורך כך הופעלו יכולות רבות של יחידת הסיגינט 8200 של אגף המודיעין ויחידות מודיעין אחרות. כן הושם דגש רב על יצירה של שפה משותפת ודפוס פעולה משולב עם שירות הביטחון הכללי.

התפתחות עקרונות לחימה

כחלק מובנה מתהליכי החשיבה שהתקיימו בסוף שנת 2003 ובתחילת 2004, גובשו עקרונות לחימה לחיילי צה"ל בפיקוד המרכז ובאזור יהודה ושומרון. אלה נוסחו כדי להיות מוטמעים בקרב מפקדי צה"ל לצורך מיקוד התכנון והפעילות המבצעית, ואפשר למצוא בהם את העקרונות האלה:

חינויות המטרה – ביטחון ואורח חיים תקין לתושבי מדינת ישראל. שימור והעמקת הבנת משמעות המשימה ביהודה ושומרון בנוגע לביטחון הכולל של מדינת ישראל, מהביטחון ותחושת הביטחון האישי עד יציבות הביטחון הלאומי.

רציפות מערכתית וטקטית – בחינה מתמדת של המשימות כדי לשרת את היעדים האסטרטגיים והמערכתיים של מדינת ישראל באמצעות:

א. רציפות מבצעית – מימוש מאמצים הגנתיים והתקפיים בצורה רציפה ומתמשכת בכל המרחב ובכל זמן. דגש הושם על קיום רציפות מבצעית התקפית מתוך ההבנה שדפוס פעולה זה פוגע מאוד ביכולת השיקום של תשתיות טרור. לצורך זה נדרשים מודיעין איכותי, סדר כוחות התקפי גמיש ומשמעותי, מערכת פיקוד ואישור מבצעים מבוזרת ופעילות יזומה בהיעדר מודיעין.

ב. מדיניות אזרחית יציבה – חתירה לקיום מדיניות אזרחית יציבה ומתמשכת כדי לאפשר קיום אורח חיים תקין לכלל האוכלוסייה האזרחית במרחב. **אפקטיביות משימתית** – ביצוע אפקטיבי של משימות במינימום מחיר (אבדות, שחיקה), מינימום משאבים כלכליים, במהירות רבה ובנזק מזערי לאוכלוסייה חפה מפשע, לתשתיות אזרחיות ולערכי טבע ונוף.

מיצוי האפקטיביות המבצעית והמודיעינית בכל הרמות – חיסכון בכוחות וניצול מתמיד ויעיל של כלל המשאבים המבצעיים ומשאבי המודיעין (ומודיעין קרבי), לצורך מימוש עליונות בלחימת המגע תוך כדי מזעור שחיקה של יתרונות טכנולוגיים בלחימה. בהקשר זה ומתוך הבנה אסטרטגית רחבה פעלה מפקדת כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון לצמצם ככל הניתן את סדר הכוחות שהוקצה ללחימה בטרור.

יצירת הרתעה בכוח ואמצעים – יצירה ושימור הרתעה על ידי בחירה של דפוס פעולה מבצעית יצירתית ומפתיעה, תוך כדי חתירה לגמישות מחשבתית ויצירתיות מבצעית ועל ידי ניסיון מתמיד להוציא את גורמי הטרור משיווי משקל. שילוב של מאפייני פעילות ניידת, חשאית, גלויה וסמויה (מסוערבת), בעלת חתימה נמוכה ככל הניתן תוך כדי שימוש בלחמת מגע ישיר ופחות בלחימה מנגד.

הפרדה מרבית בין טרור לאוכלוסייה – איתור דרכים ושיטות מבצעיות להקטנת הפגיעה באוכלוסייה חפה מפשע, בשל הצורך המוסרי ובשל הצורך להקטין את המוטיבציה להצטרף למעגל הטרור.

הסברה אמינה, יוזמת וזמינה – קיום מאמץ מתמיד ובכל הרמות להסברה אמינה יזומה וזמינה, כדי לשפר ולשמר את הלגיטימציה בצה"ל ובדעת הקהל המקומית והבינלאומית.

למידה ארגונית ובין-ארגונית – קיום תהליכי למידה רחבים ככל הניתן על ידי ביצוע תחקירי אמת, שיתוף מידע ולקחים בין כוחות וארגונים ועל ידי קיום חניכה מתמשכת וחוצה מדרגים.

מענה לאתגרי העתיד – קיום מתמיד של תהליכי חשיבה, תכנון ומענה לאתגרים עתידיים כדי לאפשר בנייה של מוכנות מבצעית לתרחישים מבצעיים שונים, כגון תהליכים מוכוונים הסדר או הסלמה בפעילות הטרור.

בד בבד עם אלה הופעל תהליך בניין כוח ואימונים רחב היקף. בתהליך זה הוכנסו יכולות חדשות ליחידות השדה, שופר מערך המודיעין הקרבי והיחידות החטיבתיות של חיל הרגלים אורגנו בגדודי סיור שהיו יעילים יותר בלחימה מול הטרור. תהליכים אלה עם ההפעלה וההטמעה של עקרונות הלחימה על ידי הכוחות המבצעיים יצרו סינרגיה מבצעית שהיו שותפים לה שירות הביטחון הכללי ושאר גורמי המודיעין. מלבד המרכיבים המבצעיים, יש לתת גם משקל גבוה לבנייתה של גדר הפרדה. בניית הגדר במרחבים הרגישים יצרה חיץ פיזי שהוסיף על הקושי של גורמי הטרור להוציא פיגועים לתוך שטח מדינת ישראל. כך משנת 2004 עד אמצע 2005 הובס טרור המתאבדים והוסר בפועל מסדר היום הציבורי של מדינת ישראל.

המרכיב הערכי בלחימה

הלחימה בשנים 2002–2005 העמידה את צה"ל מול דילמות ערכיות מורכבות. מצד אחד היה לחץ ציבורי לתת לצה"ל יד חופשית למגר את הטרור, והאמרה "תנו לצה"ל לנצח" בלטה בשיח הציבורי, ומצד אחר עמדו איזוני מערכות המשפט בישראל למבחן וכן ההבנה של הדרג המדיני ומפקדי צה"ל שיש קווים ערכיים בלחימה ואין לחצות אותם. עצמתו של טרור המתאבדים העמידה מול צה"ל אתגר שהיה לו פוטנציאל לשבש את הנורמות הערכיות היסודיות שחונכו עליהן מפקדים וחיילים. קשיים אלה לא רק נגעו למבצעי לחימה ולפגיעה בבלתי מעורבים בזמן לחימה, אלא באו לידי ביטוי גם בפעילות השגרתית השוחקת של חיילי צה"ל במחסומי הדרכים, במבצעי המעצרים ובפעילות השגרה. מפקדי צה"ל פעלו תוך כדי ניסיון למצוא את שביל הזהב. דוגמה להתמודדות זו היה אפשר לראות בדילמות שעלו בקשר למוסריות ולערכיות של הריסת בתי מחבלים. השימוש בכלי זה – ששימש בשנים הראשונות של הלחימה – הופסק בעקבות המלצותיה של ועדה שהוקמה בצה"ל בתחילת 2005 ובחנה את מדיניות הריסת הבתים לצורך הרתעה. על מורכבות השימוש בכלי הזה אפשר ללמוד מפסיקת בג"ץ בתחילת 2009 שאישרה לחרוג ממדיניות זו ולאטום כמה מבתי המחבלים מהפיגוע בישיבת מרכז הרב בירושלים. דוגמה נוספת נגעה להתפתחותו של "נוהל שכן"¹⁴, שהציב דילמות ערכיות משמעותיות. נוהל זה הושם לפתחו של בג"ץ, והוא אסר את השימוש בו. בד בבד עם התמודדות מערכתית זו נדרשו מפקדי צה"ל להתמודד גם עם אירועים ערכיים ברמת החייל והמפקד היחיד.

בהקשר זה כתב אליקים רובינשטיין:

מציאות זו הציבה בפני המשפט הישראלי אתגר. זו תקופת מבחן לנו, משפטני השירות הציבורי כנאמנים של ערכי מדינת ישראל ושל המשפט הציבורי בה. יש השואלים אם הכללים המשפטיים הקיימים רלוונטיים כאשר מדינה נאלצת להלחם בתופעה בלתי אנושית של מחבלים מתאבדים. אך היש גם

אמת בטענה הנשמעת מפי גורמים שונים כי המציאות השתנתה ולכן גם על המשפט להשתנות? [...] אני מאמין כי אצלנו העקרונות הם בני קיימה ומייצגים רעיון מתמיד של צדק ואולם ביישומם אסור להתעלם מהשינויים בפניה של המציאות.¹⁵

הלחימה בטרור הייתה רצופה מהמורות ערכיות נפיצות, אולם בסופו של דבר הצליח צה"ל לצאת מלחימה זו תוך שמירה על הנורמות הערכיות הבסיסיות שלו.

סיכום

הצלחתו של צה"ל להביס את טרור המתאבדים תחמה את השפעתו וצמצמה אותו לממדים נסבלים. על כך כתב מאיר אלרון:

אם הייתה האנתפאדה אמורה לקעקע את אשיות החברה הישראלית, להכניסה לסחרור ללא כיוון ולהוציאה משיווי משקל, היא נכשלה בכך [...] גם בתקופות הקשות ביותר האמין הציבור הישראלי, ככלל, כי יש לו היכולת לעמוד בפני מתקפת הטרור הקשה. במרבית המקרים שנבחנו הביע רובו של הציבור אופטימיות ואמונה כי העתיד יהיה טוב יותר – הן לפרט והן לכלל.¹⁶

בתהליך לחימה תובעני, תוך כדי הסתגלות מהירה של כוחות צה"ל ושירות הביטחון הכללי לשינויים המתחייבים, הובס טרור המתאבדים. תהליך שינוי זה, שְלווה בתהליך מחשבתי עמוק, הוא דוגמה ליכולת של המערכות הביטחוניות במדינת ישראל להתמודד עם אתגרים רבים ומורכבים שעוד נכוננו לנו בעתיד. שנות השקט האחרונות, בניית המערכת הביטחונית הפלסטינית בתמיכת ארצות הברית והמעורבות הבינלאומית לשיפור המציאות הכלכלית של הפלסטינים באזור יהודה ושומרון, כל אלה יצרו מצב מיוחד ונוח, שלא היה אף במימי אוסלו. כך הדרג המדיני יכול לקבל עתה החלטות מתוך עמדת כוח ובהתאם לאינטרסים הביטחוניים של מדינת ישראל.

הערות

- 1 מקור הנתונים: מחלקת ההיסטוריה של צה"ל.
- 2 יורם שוויצר ושרי גולדשטיין פרבר, אל-קאעדה והגלובליזציה של טרור המתאבדים, מזכר 76, המכון למחקרי ביטחון לאומי, תל אביב, יוני 2005. ראו גם: נחמן טל, "ישראל וטרור המתאבדים", **עדכן אסטרטגי**, כרך 5, גיליון 1 (יוני 2002); וגם: שאול קמחי ושמואל אבן, "מי הם מתאבדי הטרור, טיפולוגיה של מתאבדי הטרור", **עדכן אסטרטגי**, כרך 6, גיליון 2 (ספטמבר 2006).
- 3 אירועים אלה קיבלו את הכינוי "האנתפאדה השנייה". שם זה מטעה לעתים כי למעשה צה"ל נלחם במערכה צבאית מול ארגוני טרור וכוחות ביטחון של הרשות הפלסטינית. למיטב הידע של כותב מאמר זה הלחימה מול הפלסטינים בשנים האלה לא תוחקרה בצורה משמעותית גם בצה"ל.
- 4 במארס 2001 שונתה ההנחיה שלעיל, ובמקום המילים "צמצום היקף האלימות

- ועצמתה" נכתב "הפסקת האלימות".
- 6 פרק זה נכתב תוך כדי הסתייעות בגרסה הלא מסווגת של המסמך: תמורות ואתגרים בלחימה בטרור, דו"ח סיום תפקיד של מפקד כוחות צה"ל באזור יהודה ושומרון, תת־אלוף גדי איזנקוט, מאי 2005.
- 7 יהושפט הרכבי, **מלחמה ואסטרטגיה**, מערכות, תל אביב 1992, עמ' 126.
- 8 שם.
- 9 יהושפט הרכבי, **הכרעות גורליות**, עם עובד, תל אביב 1986, עמ' 51. שם הרכבי מפרט את תפיסתו בנוגע לטרור כמס קבע המשולם על ידי החברה המודרנית ובנוגע ליכולת לנהל את הלחימה בטרור לרמה נסבלת.
- 10 ישראל טל, **ביטחון לאומי, מעטים מול רבים**, דביר, תל אביב 1996, פרק 7 – מטרות המלחמה.
- 11 טרור אפקטיבי הוגדר "טרור בהיקף או באיכות המגבילים את יכולת הפעולה של הדרג המדיני לקבל החלטות".
- 12 ניתוח מקיף של שתי גישות הלחימה האלה אפשר לקרוא בתוך: גבי סיבוני, "תפיסת הלחימה הצבאית בטרור: בין מגע ישיר ללחימה מנגד", **עדכן אסטרטגי**, כרך 9, גיליון 1 (אפריל 2006).
- 13 ראו בהקשר זה גם את הדברים שאמרו תת־אלוף שמואל זכאי ואלוף עמוס מלכא ביום עיון שנערך במכון למחקרי ביטחון לאומי לציון עשור לנסיגה מלבנון, ב־28 במאי 2010.
- 14 שימוש בבן המקום לצורכי כניסה לבתי מחבלים וקריאה להם לצאת. נוהל זה מוכר גם בשם "נוהל אזהרה מוקדמת".
- 15 אליקים רובינשטיין, "על ביטחון וזכויות אדם בימי לחימה בטרור", **משפט וצבא**, 16 (2003).
- 16 מאיר אלרון, **חוסן לאומי בישראל: השפעות האנתפאדה השנייה על החברה הישראלית**, מזכר 81, מרכז יפה למחקרים אסטרטגיים, תל אביב 2005.